

EFŞÂNE DEN BİLİME YOL VAR MI?

Ahmet İNAM*

Efsâne (fesâne), Farsça kökenli bir sözcük; boş, asılsız, uydurma sözler anlamına geldiği gibi, bir toplumun geleneğinden kaynaklanan, yaşayışını bir ölçüde belirleyen anlatıya, masallara da verilen bir ad. Yunanca aslı mütos, Arapçada usture (çoğulu esâtir) deniyor. Türkçemizdeki "söylence" karşılığı. Bu yazıda "efsâne" sözcüğü, hem olumlu hem de olumsuz anlamıyla kullanılacağı için, onu, Türkçemizde henüz yeterince çağrışım yapmayan "söylence" sözcüğüne yeğliyorum. Olumsuz görünen anlamı, toplum içindeki söylentilerden, sözlü gelenekten gelen masalımsı dayanaksız sözler. Neden olumsuzdur efsâne? Çünkü, bilim çağında yaşıyoruz, masalları aşık; artık gerçeği biliyoruz. Bilim bize gerçeği anlatıyor. Masal dönemi bitti artık; insanlığın ilk aşamasıydı, bilim öncesi dönemiydi, kapandı bitti. Şimdi çocuklara anlatılıyor, ama onlar da büyüklerinde dinlemiyorlar.

Böyle düşünülüyor. Bu yazıda bu görüşü eleştireceğim. Bu eleştiri, bilimin ahlâkı, toplumsal bir yanını da irdelene olanağını verecek. Bilim olanca ciddiliği içinde, gülümseyen bir bilim olacaksa, bilimin çocuklarına da seslenmelidir. Çocuklarına gerektiği gibi seslenemeyen bilim, canlılığını devingenliğini, yaratıcılığını yitirebilir; kokuşabilir. Bilim üzerine tekeller konulduğunda, o herhangi bir topluluğun hiç ödün vermez sıkı kalıpları içine sıkıştırıldığında, insanlığın geleceği için tehlikeli olabilir. Bundan dolayı bilim üzerine düşünenler, efsâneler üstüne de düşünmelidirler. Olumlu anlamıyla efsâne, bilimi besleyebilir, diri tutabilir, geliştirebilir. Her zaman her koşulda değil tabii. Uygun koşullarda.

BİLİM TUTKUSU

İnsan, doğası gereği bilmek ister; düşünce tarihinde Aristoteles'in saptadığı bir olgu bu. Bilime değişik nedenlerle karşı çıkanlar bile, onun etkisini yok saymıyorlar; ona istemeye istemeye de olsa saygı duyuyorlar. Sağlıklı insanlarda bilme tutkusu, çoğu zaman bilim tutkusuna dönüşüyor. Yüzlerce hatta binlerce insan, evrendeki yerini, evreni bilmek istiyor. Elde ettiği bilgileri bilimsel bilgiler yumağı için de bir yerlere oturtmaya çabılıyor.

Zaman içinde bilimsel bilgilerin öğrenilmesi, kavranılması, yorumlanması, onlara katkıda bulunabilme, giderek zahmetli bir hale geliyor. Uzmanlaşmalar oluyor. Yıllar süren emek, çaba ve çile sonucun-

da bilimsel bilgilere ulaşıyor. Tutku, belli bir disiplin içinde çalışmayı gerektiriyor. Bilgilerin karmaşıklığı, elde edilmesinde ve kavranılmasındaki zorluk, uzmanlık alanlarının doğmasına yol açıyor. Uzmanlar belli topluluklar oluşturuyorlar. Bu uzman toplulukları, kendi içlerinde belli denetleme düzenleri geliştiriyorlar. Topluluklarda otoriteler, liderler oluşuyor. Bu topluluklara girmek isteyen gençler, türlü sınavlardan geçirilerek belli ünvanlar alıyorlar; lisans, yüksek lisans, doktora gibi... Bilimsel bilgilerin yayımlanacağı dergiler, hakemlik yapan otorite bilim adamlarınca sıkı bir denetim altında tutuluyor. Amaç, bilimsel bilgilerin güvenilirliğini korumaktır. Bilimin namusu burada yatıyor. Her önüne gelenin at koşuracağı alanlar değildir, bilim alanları. Böylesi bir denetim yalnızca bilimde değil, sanatta da var. Sanat dergileri, yüzlerce şiirden çok azını yayımlayabiliyor. Yüzlerce sanatçı adayından çok azı sanatçı sayılıyor.

Buna karşın, özellikle matematiğin kimi alanlarında, örneğin geometride ve sayılar kuramında, fizikte, kozmolojide, kozmogeni (evrenin oluşumuyla ilgili kuramların geliştirilip tartışıldığı alan) alanında, bilim heveslilerinin cirit attığını görüyoruz. Benzeri durum felsefede de vardır. Tıpta ve eczacılıkta "büyük buluşları ve ilaçları" olan heveslilere de sık sık rastlarız. Koltuğunun altına sıkıştırdığı dosya ve kendi parasıyla bastırıldığı kitaplarıyla

birçok hevesli, değişik kuramlarıyla, bilim uzmanlarının karşısına çıkarak bunların kabulünü dilyor.

Hemen söyleyelim, bilim heveslilerinin varlığı, bilim için olumlu bir göstergedir. Bilmek isteyen, düşünmek isteyen amatör insan, emek harcayarak, yıllarca kafa patlatıp, yanlış ya da doğru kuramlar üretiyor; buna kim sevinmez ki! Oysa, madalyonun bir de öbür yüzü var; "bilgi kimsenin tekelinde olmamalıdır" demiştik. Bilim adamları, yüzlerce yıllık gelenekleri içinde nice zorluklarla elde ettikleri bilgilerinin ışığında, kendileri gibi yetişmemiş insanlarca, kendilerinin yürümediği yollardan yürünerek elde edilen bilgiler karşısında her zaman hoşgörülü olamıyorlar. Bunu da doğal karşılamak gerek. Bir insan marangoz olabilir, postacı da. Ama, bir marangoz, belli bir matematik ve fizik eğitiminden geçmeden bir bilim olarak fizik dilini kullandığını sanıp, evren hakkında kuramlar üretmeye kalkınca, ürettiği bilgilerin dayanakları çürük bir durumda kalabiliyor. Elbette bir marangoz evren hakkında düşüncecektir. Düşüncelerini yazacak, yayımlamak da isteyecektir.

* Prof.Dr., ODTÜ Felsefe Bölümü.

Yayımlayacaktır da. Burada, söylediklerinin bilim adamları topluluğu tarafından onaylanabilmesi için, onların konuştuğu dilden konuşması gerekecektir. Bunun için teknik dili öğrenmek zorundadır. Bu dili, bu dilin dayandığı bilgileri öğrenmeden, söylediğinin "bilimselliğini" kabul ettirmesi son derece zordur. Çünkü sorun, bir iletişim ve ona dayalı ruhsal, toplumsal, tarihsel temelleri olan bir ölçüt sorunudur. Herkes her şey hakkında konuşabilir, Konuşulan belli bir alana ait olması, o alanın o zaman dilimindeki diliyle ilgilidir. Bu dilin öğrenilmesi ise, son derece zor, son derece emek isteyen bir uğraştır. Üstelik, işin bireyle, bireylerle, toplumla ilgili çok önemli bir boyutu da vardır. Odanıza kapanıp, kafanıza takılmış bir konuda kitaplar okuyarak, o konunun uzmanı olabilmek çok zordur. Neden zordur? Çünkü, o alanda çalışan, düşünen insanlarla bir arada olup tartışabilmeniz, eleştirileri yanıtlayabilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bilime katkı, yalnızca kitap okumakla sağlanamıyor. Öyle olsaydı, yabancı ülkelere öğrenci gönderme gereksinimini duymazdık. Usta-çırak ilişkisi, bilimin en önemli özelliklerinden biridir. Kitaplarla on yılda öğrenemediğiniz bir bilgiyi, yüz yüze ilişkilerle, tartışarak, çabucak öğrenebilirsiniz. Bilim adamlarının ortak yaşayışı, bilimsel bilgi üretiminde, kaçınılmaz bir koşul olarak görünüyor. Ayrıca, laboratuvarları unutmayalım. Laboratuvarlar, dergiler, bilgi üretiminde yapayalnız yaşayan birinin kendi başına çok zor ulaşabileceği bilgilerin tartışıldığı, sınındığı yerlerdir. Yine de bireysel görüşlerin geçerli olabileceği izlenimi veren, laboratuvar ve çok teknik bilgilerin gerekmediği sanısı uyandıran kozmoloji gibi alanlarda uzman olmayan kişiler, kuramlar ortaya atabiliyorlar. Newton ve Einstein'ı kolayca çürütüp, evrenin sırlarını çözdüğünü iddia eden heveslilerin heveslerini kursaklarında koymak acı verici olsa da, bilim adamının bilimsel bilgilerin güvenilirliği konusunda gösterdiği titizliği anlamak gerekiyor. "Hariçten gazel okuyan"larla ilgilenen zamanı bile olamayabiliyor. Sağlıklı olarak yapılması gereken, uzmanlar topluluğunun dilini ve bilgisini öğrenmektir. Bu yapılmadıkça söylenen sonuçta haklı bile olsa, büyük bir dirençle karşılaşabilir. Belli bir tutuculuğun, sansürün varlığını mı gösterir, böylesi bir direnç? Uzmanların, bilimsel bilgi üstünde tekel kurmaya hakları var mıdır? İşte, bu soruları bir örnek durum üstünde tartışalım. Sonuçları üstünde düşünelim.

VELIKOVSKY'DEN ÖĞRENİLECEK OLAN

1950 yılında, ABD'de Immanuel Velikovsky, üzerinde on yıldan beri çalıştığı kitabını çıkarır: Çarpışan Dünyalar (Worlds in Collision). Velikovsky, özellikle Tevrat'taki Çıkış (Exodus) bölümünden etkilenerek, kutsal metinlerde, efsânelerde dile getirilen,

bugün doğaüstü gördüğümüz olaylarla, âfetlerle, felâketlerle ilgilenmeye başlar. Musevî, Hıristiyan kaynakların yanı sıra, Mısır, Çin, İran, Hint, Aztek, Maya kültürlerindeki metinleri gözden geçirerek şu sonuçlara varır:

1. Dünya, geçmişinde şimdilerde unuttuğu büyük âfetler, felâketler yaşadı.
2. Bu felâketlerin kaynağı dünyanın dışındadır.
3. Bunları bilmek, saptamak olanaklıdır.

Dünyanın yaşadığı bu büyük değişimler, insanın belleğinin derinlerine yazıldı. Nasıl? Çok acı verici bir kaza sonucu, bellek yitimine uğranıldığı gibi insanlar da bu yaşadıklarını unuttular. Bir takım eski metinlerde izleri kaldı sadece (Velikovsky, 1956'da yayımladığı başka bir kitabında - Earth in Upheaval - yalnızca fosil bulgularına dayanarak, yukarıdaki tezlerini desteklemeye çalıştı). Yüzyıllarca evrenin ve dünyanın yapısı ve oluşumuyla ilgilenen düşünürler, bilim adamları, onu genellikle denge ve uyum içinde bir sistem olarak yorumladılar. Oysa dünya, mütihis anı değişiklikler yaşadı. İnsanlar, sanıldığı gibi, "huzur ve sükûn" içinde bir evrim geçirmedir, büyük tufanlar, felâketler gördü.

Bilim, yaratıcı insanların düş güçleriyle gelişti. Düş gücü, cesur, atak, kalıpları parçalayabilen kafaların sahip olduğu bir güçtür. Bilim adamlarının zaman zaman içine düştükleri dar görüşlülükten, tekelcilikten, tutuculuktan kurtulabilmeleri, efsâneleri, farklı kavrama kalıplarını kavrayabilmeleri, onları ciddiye almalarıyla olanaklıdır. Bilimsel tutuculuğun önlenilmesinin çaresi olabilir efsâne eğitimi.

Burada oldukça düşündürücü, yepyeni bir durumla karşı karşıyayız: Doğa bilimleri alanına girebilecek sorunlara, farklı bir alandan (gelin bu alana diğer anlamalarını da içine katarak, "efsâne" alanı diyelim) yanıtlar getirilmeye çalışılıyor. Genellikle tersine almışızdır: İnsan ve toplumla ilgili bilimler, matematiksel formüllere, fiziğin ve mühendislik bilimlerinin kullandığı modellere yaslanma eğilimi gösterirler. Velikovsky, dışarıdan biri olarak, bir hevesli olarak çıkmıştır yola. Venüs gezegeninin vaktiyle bir kuyruklu yıldız olduğunu, sonra Dünya'yla ve Merkür gezegeniyle çarpışarak şimdiki yörüngesinde döndüğünü söylemektedir. Yalnız, kitapları dikkatle incelenirse, söylediklerini fizikçilerle, astronomlarla önceden tartıştığını, gök yüzünde nelerin gözlenmesiyle, savlarının haklı çıkacağını belirlediğini görebiliriz. Efsâneneden yola çıkılıyor ama, savların hangi olgularla karşılaştırılabileceği, denetlenileceği de söyleniyor. Velikovsky'nin okuduğu metinlerden çıkardığı sonuçların yerinde olup olmadığı tartışılabilir. Tutumunun, titiz bir araştırmacı tutumu olduğunu söyleyebiliriz. Efsânelerden yola çıkıp, boş söz anlamında, bir "efsâne" yaratmamaya çalışıyor. Astronomların denetleyebileceği savları da var:

1. Gezegenler arasında büyük bir elektromanyetik alan vardır.
2. Güneş, büyük bir elektrik yükü taşır.
3. Venüs gezegeninin yüzeyi sanıldığından daha sıcaktır.
4. Jüpiter radyo dalgaları yayıyor (Bu savların 1950'de ortaya atıldığını unutmayalım).

Peki, bu hevesliye karşı o zamanın bilim adamları topluluğunun tepkisi ne oldu?

1. Hiç ödün vermez tepkiler aldı, bir bölük bilim adamından. Bilim adamlarının bu saçma sapan savları sinamak için zamanları yok, dedi. Hele, "Velikovsky haklıysa, bizler deliyiz" sözleriyle, son derece saldırgan, anlamaya, irdelemeye, sinamaya yanaşmayan katı, tutucu bir tutum içine girenler oldu.

2. Daha kitap yayımlanmadan önce, bir takım popüler dergilerde, kitaptaki görüşler üstüne tanıtıcı yazılar yazıldı. Kimi bilim adamları kitabı okuyacaklarına, yalnızca bu yazılardaki sözlerin etkisinde kalarak, sanki kitabı okumuş gibi tepkide bulundular. Kitap için ünlü Macmillan şirketiyle sözleşme imzalanmıştı. Bu yayınevi, kitabı bilim danışmanlarına okutarak, onların onayıyla yayına almıştı. Bu tanıtım yazıları sonucu, Macmillan'a birçok mektup yazan bir bölük bilim adamı, böyle bir saygın yayınevini, söz konusu uydurma kitabı yayımlamasını, yoksa, bu yayınevinde yayınlanan ve yayınlanacak olan kendi kitaplarının yayımlanmasına izin vermeyeceklerini söylediler. Bu baskılar sonucu, yayınevini 25 yıllık danışmanıyla, Velikovsky'nin görüşlerini programa aldığı için Hayden Planetaryum (içinde gök yüzünü temsil eden büyük kubbede, gök cisimlerinin hareketlerinin canlandırıldığı yerlere "planetoryuma" deniyor) ve Doğal Tarih Müzesi'nde görevli bir uzman işlerinden oldular. Macmillan, kitabı yayımlamaktan vazgeçti.

3. Dergilerde kendisine yöneltilen ağır eleştirilere karşı, Velikovsky, iki yıl cevap hakkını kullanamadı.

4. Kendisine takınılan olumsuz tavır, yıllarca sürdü. Ancak 1974'te yapılan bilimsel ve felsefi bir toplantıya konuşmacı olarak katılabildi; ama görüşlerini ciddiye alanların sayısı hep az oldu.

5. Velikovsky'e karşı olumlu tavır takınanlardan en ünlüsü Einstein oldu. Ölmeden önceki on sekiz ayını ona ayırdı. Gezegenler arasındaki elektromanyetik alanın, gezegenlerin hareketlerine etkisini kabul etmeye yanaşmadı. Ama, Jüpiter'in radyo dalgaları yaydığı saptanınca, Velikovsky'e önem verdi. Diğer tezlerinin de bilim adamlarınca sinanması için, onlara öneriler getirmeyi kararlaştırmıştı.

Aradan yıllar geçti. Güneş sistemi geliştirilen çok güçlü aygıtlarla, uzay araçlarıyla incelendi. Bu arada değişik görüşler, kuramlar, modeller ortaya atıldı. "Velikovsky haklı mı, değil mi?" tartışması bu yazının konusu değil. Bilim araştırmayı sürdürüyor. Sürdürecektir. Artık bir daha sinanmayacak, tartışılmayacak kesin görüşlerin yeri yok bilimde. Savi olanlar, yanlış riskini göz önüne almak zorundadır. Bilimin, yanlışlarını düzeltebilecek saygın bir bilme uğraşı olduğuna inanıyoruz; inanmak istiyoruz.

Bu örnekte gördük ki, bilim adamları kendi topluluklarının dışındaki görüşlere karşı ön yargılı, katı olabiliyorlar. Bu, iyimser bir yorumla, bilimin saygınlığını korumak için gösterilmiş bir tepki midir, yoksa karamsar bir yorumla, bilgiyi kendi tekellerine almak isteyen, farklı görüşlere kapalı, toplumsal, bireysel bir kıskançlık mıdır? Bilim adamları, bilgilerinin sağladığı gücü kimseye kaptırmamak düşüncesini mi yaşıyorlar? Her önüne gelenin görüşleriyle ilgilenmeye kalksalar, kendi araştırmaları için zamanları kalmayacaktır. Bundan dolayı ister istemez seçici olacaklar, bu seçimlerinde kendi topluluklarının üyelerine öncelik vereceklerdir. Böyle bir durum, bilim adamlarının tutuculuğu mu demektir?

EFŞÂNELER ASILSIZ MASALLAR MIDIR?

Efsâneler, gerçekten bilim öncesi, aslı astarı olmayan masallar mıdır? Bilimle efsâneler, bir daha geri dönmemek üzere aşılmış mıdır? Yoksa, onlar insanların geçmişinin saklı olduğu, kendilerine özgü anlatım biçimleri taşıyan, insanı, dünyayı, evreni tanımamıza olanak sağlayabilecek yüzyılların birikimiyle oluşan, gerçeği kavrayış çabasının ürünleri midir?

"Efsâne" sözünü oldukça geniş bir anlamıyla yorumlamayı öneriyorum. Bilim adamlarının çalışma, inceleme modellerinin dışında kalıp, insanı, toplumu, dünyayı, evreni açıklama iddiası taşıyan her türlü folklor, sanat, edebiyat ürünlerine efsâne diyebiliriz. Velikovsky, efsânelerden yola çıkmıştı. Onları bilimle sinanacak, bilimi besleyecek "güvenilir" kaynaklar olarak gördü, yorumladı. Efsânelere bilimle yol olabileceğine inandı.

Güneş sisteminin tarihiyle ilgili söyledikleri bir yana, efsânelere karşı takındığı bu tutumunun olumsuz olmadığını söylemekle başlayayım. Efsâne gerçeği kavramakta bir olanaktır.

Efsâne, çok yüzlü gerçekliğin değişik yüzlerini anlamamızda, insanların yüzyıllarca sürmüş serüvenini, kültürünü kavramamızda, bize geniş bir ufuk sağlayan anlayış zenginliğidir.

Yaşadığımız şu dünyada, gittikçe artan uzmanlığın, giderek köreltilici, öldürücü etkileri olan dar görüşlülüğün, kalıplara ve alışkanlıklara bağlı düşünme biçimlerinin dışına çıkabilmede bir fırsattır. Giderek, bizim kültürümüze de girmiş bilgisayarların önünden ayrılmayan, test sınavların baskısıyla, bir örnek düşünme hastalığına yakalanmış, hayal gücünü, düşlerini kullanamayan bilim çocuklarının heyecanını besleyecek efsâneler gereklidir. Efsâneler, düşüncenin, araştırmanın oyuncaklarıdır. Oynanmayan çocuk gelişmez. Efsânelerden geçmemiş, masalların engin dünyasında korkusuzca dolanmış bir yürek, beynini nasıl özgürce kullanabilir?

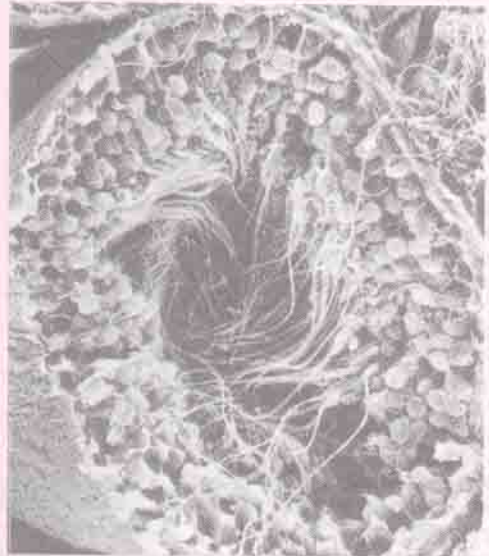
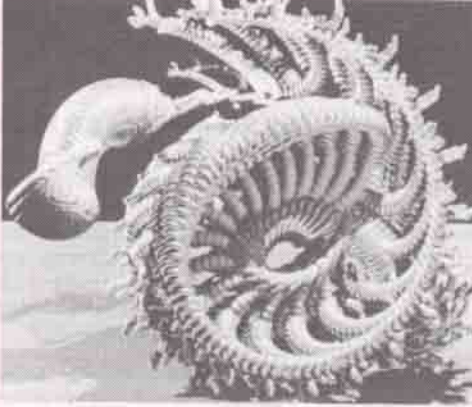


FOTOĞRAFIN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Haz.: CEYDET CABAN

Geçen sayıda yayınladığımız yandaki fotoğraf, erkek sperm hücrelerinin mikroskop altında büyütülmüş halidir.

Bu sayıda da alttaki fotoğrafı ilginize sunuyoruz.



Bilim, yaratıcı insanların düş güçleriyle gelişti. Düş gücü, cesur, atak, kalıpları parçalayabilen kâfaların sahip olduğu bir güçtür. Elbette sıkı, disiplinli, haddini bilen, eleştiren, eleştiriyeye açık, olgulara, deneylere, gözlemlere saygı gösteren, savlarının hesabını verebilen kişilerin düş gücünden söz ediyorum. Efsânesiz bilim, dardır, yüzeyseldir, kalıpcıdır, kördür. Ama, efsânede kalmamak koşuluyla. Hızla değişen bir çağda yaşıyoruz. Bilim de hızla değişiyor. Bilime katkı, bir takım düşünme kalıplarını körü körüne bellemiş onları sorgulayarak açacak düş gücüne sahip olmayan, yaratıcılığında efsâneleri (en geniş anlamında) kullanamayan insanların işi değildir. Bilim adamlarının zaman zaman içine düştükleri dar görüşlülükten, tekelcilikten, tutuculuktan kurtulabilmeleri, efsâneleri, farklı kavrama kalıplarını kavrayabilmeleri, onları ciddiye almalarıyla olanaklıdır. Bilimsel tutuculuğun önlenebilmesinin çaresi olabilir efsâne eğitimi.

Efsâne eğitimi ne demek? Bilim eğitiminde efsânelerin önemini kavrayabilmek demek. Yarışmacı, eleyci, aman vermez bir koşuşturmada, farklılığın önemini anlayabilmek demek. Kültürümüz efsâneneden uzaklaştıkça, yumuşaklığını, civil civilliğini yitirebilir. Bilimin çocuklarına, kafamızdaki kalıplara bağlanmış gerçekliği, katı biçimde öğretmeye çalışarak, gerçekliği mi öğreteceğiz? Gerçeklik, neden benim kalıplarımın ibaret olsun? Çocuk kalmamış, çocukluğunu yitirmiş bir bilim adamından tehlikeli ne olabilir? Sürekli olarak çıkarlarını kollayan rakiplerini yok etmeye çabalayan, hoşgörüsüz, kültürüyle, geçmişle birleşememiş bilim adamları mı yetiştir-

mek istiyoruz? Yoksa, Velikovsky örneğinde olduğu gibi efsânelerden yola çıkıp, doğanın, gerçekliğin üstünde konuşabilme cesaretini gösterebilmiş, alışılmış kalıpların dışında, yaratıcı insanlara gereksinimimiz olmayacak mıdır? Bilim ciddi bir uğraştır. Kabul. Yıllar süren eğitimi vardır. Kabul. Bir geleneği, kendine özgü teknik, uzmanca dili vardır, bu da kabul. Bu dilin sınırlarına tutsak olup, bu dili değiştirememekse, yaratıcı katkıları engelleyebilir. Bunu kabul edemeyiz. Efsânesiz bilimi kabul edemeyiz. Efsâneyi yasaklayan bir bilim eğitimi karşı çıkmalıyız; bilimin efsâneye dönüşme tehlikesini önlemek istiyorsak. Paradoksal görünecek ama, efsâne bilimin güvenilirliği için gereklidir.

Tehlikesini tekrarlayalım: Bilimin efsâne olduğunu söylemiyorum. Efsâne, bilimsel düşünme öncesinde de vardır, sonrasında da; düşünürken de. Efsâneyi bilime dönüştürebilmek, işte bilimsel yaratıcılığın asıl becerisi buradadır. Bilim heveslileri, bilim alanına sokmak istedikleri kuramlarına önce efsâne olarak bakmayı öğrenmelidirler. Onların bilimsel olana dönüşümü, daha önce de söylediğimiz gibi, ancak bilim dilinin öğrenilmesiyle olanaklıdır. Bu, becerilemiyorsa, söyledikleri efsâneler, ilkece, gerçeği kavramakta birer gözlüktür. Bilim için malzeme olabilirler. Bilime olmasa bile, kültüre katkıdır. Uzatmadan, sözlerimi Aşık Dertli'den esinlenerek, bir dörtlülle bitireyim:

*Ey bilim sözünde nedir bu esrâr
Kıldı bir katresi mestâne beni
Çizdiğin evrende ne özellik var
Söyletir efsâne efsâne beni*